



Almanya'ya ilk giden ailelerden birisi ve tek odalı yaşamları.



Almanya giden ilk gurbetçilerin trenle sevdiklerinden ayrılışları

Mircea Eliade ve Sürgün Hadisesinin Anlamlandırılması

Ramazan ADIBELLİ*

Atıf/©: Adıbelli, Ramazan,(2008). Mircea Eliade ve Sürgün Hadisesinin Anlamlandırılması, Milet ve Nihal, 5 (3), 239-256.

Özet: Tarih boyunca birçok topluluk üzerinde yaşadıkları topraklardan sürülerek dünyanın dört bir tarafına dağılmışlardır. Bu toplu sürgünlerin yanında bireysel sürgünlere de tarih boyunca rastlanılmaktadır. Her defasında bir topluluk ya da bir kişi ceza olarak, üzerinde yaşadığı topraklardan uzaklaştırılmaktadır. Bu tür sürgünlerin tarihi, siyasi, sosyolojik ve ideolojik yönlerini inceleyen çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu yazıda, 20. yüzyılın en önemli dinler tarihçilerinden biri olan Mircea Eliade'ın bizzat kendi tarihsel-dinsel çözümlmelerine dayanılarak onun sürgün tecrübesi çözümlenmeye çalışılmaktadır. Sürgün tecrübesini tarihi, sosyolojik, politik vb. yönlerden incelemek her ne kadar bu olguyu farklı açılardan izah ediyorsa da sürgün olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Dolayısıyla çözümlleme aygıtı olarak bu tecrübeyi dışarıdan bir gözlemci gibi değil, o tecrübeyi yaşayan kişi perspektifinden anlamayı mümkün kılan fenomenolojik yaklaşım esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mircea Eliade, Sürgün, Dindar İnsan, Hermenötik, Hatırlama.

İnsanlık kadar eski olan sürgün olgusu tarih boyunca bireylerin ve toplulukların tecrübe ettikleri bir gerçekliktir. Hep acı, hüznün ve

* Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

özlemi çağrıştıran sürgün hadisesi sadece tarih kitaplarında değil, romanlarda ve şiirlerde anlatılmış, beyaz perdeye yansıtılmış, türkülerde ve şarkılarda yankılandırılmıştır.¹ Her sürgün kendine has bir trajediyi yaşasa da bütün sürgünlerin ortak bir paydada buluştukları görülmektedir. İster tarihi anlamda ister metaforik anlamda olsun sürgün bir ayrılığın ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürgündeki kişi sevilenden ayrılmanın acısını çeken mahkûmu temsil etmektedir.

Dilimizdeki *sürgün* kelimesi, “oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nef-yetmek”² anlamına gelen sürmek fiilinden türemiştir. *Sürgün* kavramı ise “ceza olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde oturtulan kimse”³ şeklinde tanımlanmaktadır. Batı dillerindeki *sürgün* terimi (Fr.: *exile*, İng.: *exil*, Alm.: *exil*, İsp.: *exiliado*, İtal.: *esule*, Port.: *exilado*) Latincedeki sürgüne gönderme, yasaklama, aforoz etme, atma, kovma, uzaklaştırma, yasal haklardan mahrum etme anlamlarına gelen *exilium* teriminden türemiştir.⁴ Sürgüne göndermek, kişiyi “ceza olarak bir yere sürmek”, vatanından uzaklaştırmaktır.⁵ Arapçada olduğu gibi Osmanlıcada da sürgün kelimesinin karşılığında kullanılan “menfa” kavramı, sürgün olgusunda bir cezanın ve bir yasaklamanın söz konusu olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla sürgün, kişinin üzerinde doğup büyüdüğü, hayata gözlerini ilk açtığı, çiçekleri ilk tanıdığı, gülleri ilk kokladığı, ilk gülümsediği, ilk ağladığı toprak parçasından insanın mah-

¹ Bu konuda kendi kültürümüzden birkaç örnek vermek yeterli olacaktır. Zülfî Livaneli ve Rafet El Roman gibi müzisyenler “Sürgün” adlı şarkılar söylemişler, Ozan Arif, Sezai Karakoç, Metin Altok, Nihat Behram gibi şairler aynı adda şiirler yazmışlar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Refik Halid Karay gibi yazarlar bu başlıkta romanlar yazmışlar, Fikret Hakan gibi yönetmenler sürgün konulu filmler çekmişlerdir.

² *Türkçe Sözlük*, “Sürmek”, 10. Baskı, Türk Dil Kurumu, Ankara 2005, s. 1831.

³ *Türkçe Sözlük*, “Sürgün”, s. 1831.

⁴ *Dictionnaire français-latin*, “Exil”, nouvelle édition, Paris 1852, s. 464.

⁵ *Dictionnaire de la langue française*, “Exil”, Hachette, Paris 1993, s. 435; *The Penguin English Dictionary*, “Exile”, 2nd Edition, Penguin Books, London 2003, s. 485; *Webster’s New Encyclopedic Dictionary*, “Exile”, Revised Edition, Black Dog & Leventhal Publishers, New York 1995, s. 351; Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, “Sürgün”, Cilt 3, İstanbul 1986, s. 1240; *Dictionnaire de l’Académie française*, “Exil”, Tome I, septième édition, Paris 1878, s. 699.

rum edilmesidir. İnsanın çocukluk çağının geçtiği ve dolayısıyla da bütün ilklerin üzerinde gerçekleştiği bu mekâna vatan adı verilmiştir. Fransızca, İngilizce ve Almanca gibi Batı dillerinde vatanın anne ile özdeşleştirilmesi (Fr.: la mère patrie, İng.: the motherland, Alm.: das Mutterland) nasıl ki cenin anne karnında meydana gelecek fiziki özelliklerine elde ediyorsa dünyaya gelen çocuğun da kültürel ve ruhsal özelliklerini doğduğu yerden aldığına işaret etmektedir. Diğer taraftan bu benzetme, çocuk ile anne arasındaki bağıllık, sevgi ve muhabbetin, kişi ile vatani arasında da var olduğunu ima etmektedir. Dilimizde kullanılan “Cennet vatanımız” deyimini de aslında bir toprak parçasından ibaretmiş gibi görünen bu mekânın ne kadar derin sembolik bir değere sahip olduğunu göstermektedir. Konumuz sürgün olduğu için kısaca vatan kavramına ilişkin birkaç noktaya değindik. Bu kavramın analizi başlı başına bir çalışmayı gerektirdiği için de bu konuyu geçerek asil meseleye girmek istiyoruz.

Tarihteki meşhur sürgün olaylarına örnek olarak Yahudilerin Filistin’den sürülerek dünyanın dört bir yanına dağılmaları, İkinci Dünya Savaşının akabinde Kırım Türklerinin vatanlarından topyekûn sürgün edilmesi gösterilebilir. Bu toplu sürgünlerin yanında bireysel sürgünlere tarih boyunca rastlanılmaktadır. Her defasında bir topluluk ya da bir kişi ceza olarak, üzerinde yaşadığı topraklardan uzaklaştırılmaktadır. Bu tür sürgünlerin tarihi, siyasi, sosyolojik ve ideolojik yönlerini inceleyen çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu yazıda, 20. yüzyılın en önemli dinler tarihçilerinden biri olan Mircea Eliade’ın bizzat kendi çözümlmelerine dayanarak onun kendi sürgün tecrübesinin analizini yapmaya çalışacağız. Sürgün tecrübesini dışarıdan bir gözlemci gibi değil o tecrübeyi yaşayan kişi perspektifinden anlamak fenomenolojik yaklaşımla mümkün olmaktadır. Bu yaklaşımın ayrıcalıklı tarafının daha iyi anlaşılması için Amerikalı dinler tarihçisi Joseph M. Kitagawa’nın akvaryumdaki balık örneğini verelim. Kitagawa, incelediği olayı betimsel boyutla sınırlı tutan araştırmacıyı bir akvaryumun üzerinde dolaşan, iç taraftaki balıkla ilgili doğru ve tam gözlemlerde bulunan ve gerçekten konuyla ilgili bilgimize çok fazla katkıda

bulunan, ama kendisine akvaryum balığı olmanın nasıl bir şey olduğunu hiç sormayan ve hiçte öğrenemeyen sineklere benzettir.⁶ Sürgün tecrübesini tarihi, sosyolojik, politik vb. yönlerden incelemek her ne kadar bu olguyu farklı açılardan izah ediyorsa da sürgün olmanın nasıl bir şey olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Dolayısıyla bu eksikliği gidermek fenomenolojik yaklaşıma düşmektedir. Bu yaklaşım, antropologların “insanı duvardaki bir sinek gibi gözlemlemek” ilkesi yerine insanı insan gibi gözlemlemeyi amaçlamaktadır. Amaç, inceleyen kişinin meseleye inceleme kişi perspektifinden bakabilmesi ya da en azından böyle bir girişimde bulunmasıdır.

1907 yılında Romanya'nın başkenti Bükreş'te dünyaya gelen Eliade, henüz dokuz yaşındayken Birinci Dünya Savaşını görmüştür. Erken yaşta okumayı öğrenen Eliade, doğa bilimlerine özellikle de böcek bilimine merak sarmıştır. *Ziarul științelor populare, Orizontul, Foaia Tinerimii, Lumea, Universul Literar, Adevărul Literar*, vs. gibi gazete ve dergilerde genel halk kitesinin anlayabileceği dilden bilimsel yazılar, gezi notları, hikâyeler ve edebi tenkit denemeleri yazan Eliade'ın on dört yaşındayken “Felsefe Taşını Nasıl Keşfettim” başlıklı ilk yazısı yayımlanmıştır. On sekiz yaşına bastığında ise Eliade, yüzüncü makalesine imza atmıştır. Giovanni Papini ve Vittorio Macchiero'nun eserlerini okuyabilmek için İtalyanca ve Max Müller ile James Frazer'in kitaplarını okuyabilmek için İngilizce öğrenen Eliade, Mihalescu'nun kılavuzluğunda İbrance ve İtalo Pizzi'nin grameriyle de Farsça öğrenmeye başlamıştır. Ergenlik döneminde ilgi alanı farklılaşan Eliade, Lise yıllarında dini ve felsefi konulara ilgi duymaya başlamış ve bunun sonucunda da Bükreş Üniversitesi Felsefe bölümünde okumaya karar vermiştir. Bitirme tezi olarak Rönesans dönemindeki İtalyan filozofları ile ilgili yaptığı *Rönesans Felsefesine Katkılar* başlıklı çalışması Eliade'a Hümanizm hareketini yakından tanıma fırsatı vermiştir. Sanskritçe ve Hint felsefesi tahsil etmek üzere Kasım 1928'de Hin-

⁶ Joseph M. Kitagawa, “Amerika'da Dinler Tarihi”, çev. Mehmet Şahin, in Mehmet Aydın (ed.); *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2003, s. 18.

distan'a giden Eliade, burada Yoga tekniklerinin karşılaştırmalı tarihi ile ilgili Doktora tezini hazırladıktan sonra 1931 yılının Aralık ayında ülkesine dönmüştür. Hindistan'daki hocası Surandranath Dasgupta'nın kızı ile aralarındaki duygusal ilişkiyi anlatan *Maitreyi* adlı romanı ile "Yayımlanmamış en iyi roman" yarışmasına katılan Eliade birincilik ödülünü almıştır. Birkaç ay sonra yayımlanan bu kitap ülke çapında büyük ilgi uyandırarak Eliade'a ün kazandırmıştır. Mantık ve Metafizik Profesörü olan Nae Ionesco'nun asistanı olarak 1933 yılında Bükreş Üniversitesinde göreve başlayan Eliade, Londra'daki Romanya elçiliğine kültür ataşesi olarak tayin edildiği 1940 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Almanya ile ittifak kuran Romanya hükümeti, İngiltere'nin 10 Ocak 1941 tarihinde diplomatik ilişkilerini kesmesi üzerine Londra'daki Büyükelçiliğini kapatarak Eliade'ı Portekiz'in başkenti Lizbon'daki Romanya Büyükelçiliğine kültür müşaviri olarak atamıştır. Kızıl Ordu tarafından işgal edilen Romanya, 23 Ağustos 1944 tarihinde teslim olmuş ve böylece idare komünistlerin eline geçmiştir. 1 Kasım 1944'ten itibaren Eliade'ın görevine son verilmiştir. Bu felaketler karşısında derin bir üzüntü yaşayan Eliade'ı 20 Kasım 1944 tarihinde eşi Nina Mareş'in kanserden ölümü derinden etkilemiştir. Ve böylece Lizbon'daki görevi sona eren Eliade için sürgün ve sefalet hayatı başlamıştır.⁷ 1945 yılının Eylül ayında Nina'nın kızı Adalgiza ile birlikte Paris'e gelerek buraya yerleşen Eliade, 1956 yılında Chicago Üniversitesindeki Divinity School'da Joachim Wach'ın ölümü üzerine boş kalan Dinler Tarihi kürsüsüne getirilmiş ve ölümüne kadar (1986) ABD'de yaşamıştır.

Tarihteki ünlü sürgünlerle kendisini karşılaştıran Eliade, kendi durumunu Romalı şair Ovid'den (M.Ö. 43 – M.S. 17) ziyade Floransa'lı Ortaçağ şairi Dante'ninkine (1265–1321) benzetmektedir. İmparator Augustus tarafından Karadeniz kıyısında bulunan Kösence'ye sürgüne gönderilen Ovid'in kaybettiği her şeye karşı öz-

⁷ Mircea Eliade, *Fragments d'un journal II : 1970–1978*, Gallimard, Paris 1981, s. 394; Mircea Eliade, *Les moissons du solstice. Mémoire II, 1937–1960*, Gallimard, Paris 1988, s. 55, 107-110, 150, 175.

lem duymasından dolayı eserleri yakınmalar ve pişmanlıklarla doludur. Oysa Dante, sürgün hayatının getirdiği mahrumiyeti kabul etmekle kalmamış aynı zamanda bu tecrübeyi bir uyarım ve ilham kaynağı olarak algılayarak meşhur eseri *İlahi Komedya*'yı yazmıştır. Eliade da tıpkı Dante'nin yaptığı gibi sürgünün meydana getirdiği bunalım ve ayrılık karşısında karamsarlığa düşmek yerine bu tecrübeyi olumlu hâle dönüştürmek gerektiğine inanmaktadır.⁸

Hatıra defterine yazdığı 1 Ocak 1960 tarihli notta Eliade, Truva savaşına katılmak üzere kralı olduğu İthaka adasından on yıl uzak kalan Yunan mitolojisindeki Ülis'i (Odysseus) örnek vermektedir. Eliade'a göre her sürgün, "tanrılar" yani yeryüzündeki yazgıları belirleyen güçler tarafından mahkûm edildiği için İthaka'ya doğru yola koyulan bir Ülis konumundadır. Yunan tanrılarının sınava tabi tuttuğu Ülis, Truva savaşından sonra evine ulaşabilme için dokuz yıl uğraşmıştır. Eliade ise evine hiçbir zaman dönememiştir. Eliade, sürgünün eve giden yol üzerine döşenen engeller veya tanrılar tarafından arzu edilen bir dizi inisyatik sınav olarak algılanması gerektiğini düşünmektedir.⁹ İki cilt hâlinde yayımlanan hatıratının İngilizce çevirisinin "Sürgün'ün Odysseus'u" başlığını taşıması da Eliade'ın bu düşüncesine işaret etmektedir.¹⁰ Güncesine yazdığı 22 Kasım 1951 tarihli notta o, şöyle yazar:

⁸ Mircea Eliade, *Ordeal by Labyrinth: Conversations with Claude-Henri Rocquet*, The University of Chicago Press, Chicago - London 1982, s. 94.

⁹ Mircea Eliade, *Fragments d'un journal I : 1945-1969*, Gallimard, Paris 1973, s. 317.

¹⁰ Eliade'ın İkinci Dünya Savaşından sonra kaleme aldığı güncelerinden seçtiği kesitler Fransızca olarak üç cilt hâlinde yayımlanmıştır: *Fragments d'un journal I (1945-1969)* (Gallimard, Paris 1973); *Fragments d'un journal II (1970-1978)* (Gallimard, Paris 1981); *Fragments d'un journal III (1979-1985)* (Gallimard, Paris 1991). Ayrıca Eliade'ın iki ciltlik hatıratı yine Gallimard yayınevi tarafından yayımlanmıştır: *Les Promesses de l'équinoxe (1907-1937). Mémoire I* (Gallimard, Paris 1980); *Les Moissons du solstice (1937-1960). Mémoire II* (Gallimard, Paris 1988). Eliade'ın günceleri İngilizceye dört cilt hâlinde çevrilmiştir: *Journal I: 1945-1955* (Chicago University Press, Chicago 1990); *Journal II: 1957-1969* (Chicago University Press, Chicago 1989); *Journal III: 1970-1978* (Chicago University Press, Chicago 1989); *Journal IV: 1979-1985* (Chicago University Press, Chicago 1990). Bu güncelerin birinci ve dördüncü cildinin çevirisi Eliade'ın eski öğrencilerinden Amerikalı Mac Linscott Ricketts tarafından yapılmıştır. Diğer taraftan

Vatanımızdan uzaklaşmış olmamız, bizi arıtmaya ve dönüştürmeye yönelik ağır bir inisyatik sınavdır. Uzaktaki ulaşılmayan vatan, ruhsal olarak yani “ruh” şeklinde gizlice ama gerçekten geri döneceğimiz bir Cennet gibi olacaktır. Dante’yi ve onun sürgünü-nü çok düşündüm. Fiziki olarak ülkemize dönüp dönmeyeceğimizin hiçbir önemi yoktur.¹¹

Bunun yanında Eliade’in sürgünü tıpkı Diaspora esnasında İskenderiyeli bir Yahudi gibi tecrübe ettiğini belirtmesi, sürgünün artık kavuşması imkânsız hâle gelen vatanı ile ilişkisinin dini bir boyut kazandığının açık bir göstergesidir.¹² Sürgündeki Yahudiler, kovuldukları Kudüs’ü idealleştirmişlerdi.¹³ Akdeniz’in etrafındaki ülkelere dağılmış olan Yahudilerin hepsi bu ideal etrafında birleşiyorlar ve daha da önemlisi bu sayede benliklerini koruyabiliyorlardı. Platonik anlamda Kudüs’ü idealleştiren Yahudiler yeryüzündeki Kudüs dışında bir de farklı bir mahiyette olan “Gökteki Kudüs”ün varlığına inanıyorlardı. “Gökteki Kudüs”, sürgün sonrasındaki Yahudiliğin gerçek dini merkezi hâline gelmişti.¹⁴

Sürgün, insanı vatanından, anasından, babasından, kardeşlerinden, sevdiklerinden vs. fiziki olarak ayırmaktadır. Ancak vatanın insanın gönlünde ve hatıralarında yaşamaya devam ettiği de bir gerçektir. Artık sürgündeki insan, bizzat vatanını değil onun imgesini tecrübe etmekte, vatanını hayalinde ve rüyalarında yaşamaktadır. Somut olarak Eliade, dil ve rüyalar yoluyla vataniyle

Eliade’in iki ciltlik hatıratını da Ricketts çevirmiştir: *Autobiography. Volume 1: 1907-1937: Journey East, Journey West* (Chicago University Press, Chicago 1981); *Autobiography. Volume 2: 1937-1960: Exile’s Odyssey* (Chicago University Press, Chicago 1988). Eliade’in İkinci Dünya Savaşı esnasında Portekiz’de kaleme aldığı güncesi ilk önce 2001 yılında Joaquín Garrigós tarafından İspanyolcaya çevrilerek yayımlanmış (Eliade, *Diario portugués (1941-1945)*, Kairós, Barcelona 2001) daha sonra da Rumence olan asıl versiyonu yayımlanmıştır (Humanitas Publishing House, Bucharest 2006).

¹¹ Eliade, *Fragments d’un journal I*, s. 162.

¹² Eliade, *Ordeal by Labyrinth*, s. 90, 94.

¹³ Mihaela Paraschivescu, “Mircea Eliade – Exile and Diasporic Identity”, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol. 5, No. 15 (Winter 2006), p. 21.

¹⁴ Mircea Eliade, *Impotriva Deznadejdiei. Publicistica Exilului*, Humanitas, Bucuresti 1991, s. 34. Mihaela Paraschivescu, “Mircea Eliade – Exile and Diasporic Identity”, s. 22’den alıntı.

irtibatı devam ettirmiş, yazdığı romanlarda hep Rumenceyi kullanmayı tercih ettiğini bildirmektedir. Sürgündeki Rumen entelektüellerin ana dilleri karşısında üç farklı tutum sergiledikleri görülmektedir. Birinci tutum, Paul Goma gibi okuyucu kitlesi olarak Rumenlere yönelerek edebi çalışmalarını ana dillerinde yazmaya devam eden entelektüellere aittir. İkinci gruptaki Rumen yazarlar ise Emil Cioran ve Eugène Ionesco gibi ana dillerini tamamen terk ederek buldukları ev sahibi ülkenin dilini benimsemişlerdir. Çoğunluk ise kendi öz kimliğini vazgeçmeyerek hem kendi dillerinde hem buldukları ülkenin dilinde yazmaya karar vermiştir.¹⁵ Paris'te yaşadığı yıllarda kendisine yardım eden ve en samimi arkadaşlarından olan Cioran ve Ionesco'nun aksine Eliade bu üçüncü tutumu benimsemiş ve bilimsel çalışmalarını Fransızca olarak kaleme alırken edebi çalışmalarını Rumence yazmıştır. "Sürgün için vatan, konuşmaya devam ettiği ana dilidir" diyerek Eliade, sürgünde fiziki bir ayrılık söz konusu olsa da bunun kültürel ayrılığı gerektirmediğine vurgu yapmaktadır.¹⁶

Az önce ifade edildiği üzere Eliade, sürgünü insanın başına gelen bir felaket şeklinde algılamak yerine, bunu kaderin bir parçası olarak görmek gerektiği düşüncesindedir. Madem sürgün bir sınavsa o hâlde bunu başarmak için gayret etmek gerekmektedir. Bu anlayışla hareket eden Eliade, "Doğu ülkeleri sürgünleri olarak bir şey yapmalıyız"¹⁷ diyerek sürgün karşısında edilgen değil etkin bir tutum sergilenmesi gerektiği kanaatine varmıştır. 30 Aralık 1947 tarihinde Kral I. Michel'in tahttan indirilerek sürgüne gönderilmesi ve bir "Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle Romanya resmen komünist bir ülke olmuştur. Romanya'daki "Sovyet işgali"nin geçici olduğuna ve Batılı güçlerin bu duruma son vereceğine birçok Romanyalı sürgün gibi inanan Eliade'ın Romanya'daki gelişen durum karşısında açık bir tutum sergilemezken bu tarihten sonra aktif bir rol oynamaya başladığı görülmektedir.

¹⁵ Lavinia S. Stan, "The Cultural and Political Strategies of Exile: Romanians in the Cold War", in Ausma Cimdian, Jonathan Osmond (eds.), *Power and Culture: Hegemony, Interaction and Dissent*, Edizioni Plus, Pisa 2006, s. 150-151.

¹⁶ Eliade, *Les moissons du solstice*, s. 27.

¹⁷ Eliade, *Fragments d'un journal I*, s. 126.

Claude-Henri Rocquet ile 1977 yılında yaptığı söyleşide Eliade, ülkesindeki komünist rejime karşı nasıl bir tavır takındığı hususunda önemli açıklamalarda bulunmaktadır. Romanya'nın içine düştüğü bu trajik durum karşısında bir şeyler yapmanın gerektiği kanaatine varan Eliade, bu konuda yapılabilecek tek şeyin kültürel alanda faaliyet göstermek olduğunu düşünmektedir. Siyasi kargaşa çıkarmanın pek etkili olmayacağına inanan Eliade'a göre bazı tarihi anlarda sanat, bilim ve felsefe alanında yürütülen faaliyetler, insanın bilincini dönüşüme uğratmak ve ona bir umut ışığı yakmak suretiyle siyasi bir etkiye sahip olur.¹⁸ Böylece sürgünde olanların yapacağı en etkili siyaset biçiminin kültürel faaliyetlerde bulunmak olduğunu düşünen Eliade, Emil Cioran gibi Paris'te bulunan birçok Rumen sürgün ile birlikte manifesto imzalamanın ya da gazetelerde protesto yazıları yayımlamanın ve dolayısıyla politik faaliyetlerin bir fayda sağlamayacağı, herkesin kendi alanında bir şeyler yapması gerektiği kanaatine varmıştır. Bu bağlamda Paris'te *Romanya Araştırma Merkezi* kurulmuş ve bir de Mihai Eminescu edebiyat ve kültür cemiyeti oluşturulmuştur. Bu cemiyet, Kasım 1948'de milli şair Eminescu'nun ünlü eseriyle aynı adı taşıyan *Luceafarul* (Sabah Yıldızı) adında bir dergi yayımlamaya, özgür bir Romanya düşüncesini yaygınlaştırmak amacıyla da Romanya'da yayımlanmayan edebiyat, tarih ve felsefe kitapları neşretmeye başlamıştır.¹⁹ Siyasi değişimin kültürel dönüşüm aracılığıyla gerçekleşeceğine inanan Eliade'ın Marksizmi, dinler tarihi perspektifinden ele alarak analiz etmesi ve onu sert eleştirilere tabi tutması bu tarihi dönemin derin izlerini taşımaktadır. Eliade'ın Marksizm üzerinde ağırlıklı olarak durması da sözünü ettiğimiz bu kültürel mücadelenin bir kolu olarak görünmektedir. Bu konuda Eliade'ın entelektüelin faaliyetinin amacının sadece insanın bilgisini değil, özgürlüğünü de artırmak olduğunu ifade eden Edward Said²⁰ gibi düşünerek hareket ettiği ortaya çıkmaktadır.

¹⁸ Eliade, *Ordeal by Labyrinth*, s. 80.

¹⁹ Eliade, *Ordeal by Labyrinth*, s. 79-80; Eliade, *Les moissons du solstice*, s. 117-118. Ayrıca bkz. Florin Turcanu; *Eliade : Le prisonnier de l'histoire*, La Découverte, Paris 2003, s. 365.

²⁰ Edward Said, *Entelektüel: Sürgün, Marjinal, Yabancı*, çev. Tuncay Birkan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 32

Eliade, komünizmi, nasyonal sosyalizm ile birlikte 20. yüzyıl Avrupa'sında ortaya çıkan iki "totaliter siyasi hareket"ten biri olarak değerlendirmektedir. Eliade'a göre her ne kadar görünürde seküler bir karakter arz etse de bu iki hareket, bu dünyanın sona ereceğini ve bolluk ve mutluluk dolu yeni bir çağın başlayacağını haber vermeleri bakımından eskatolojik unsurlara sahiptir. Marksizm ile ilgili bir pasajın Eliade'ın üç farklı kitabında olduğu gibi aktarılması dikkat çekicidir.²¹

Aslında Marx'ın sınıfsız toplumu ve bunun sonucunda tarihi gerilimlerin kaybolması olayının en yakın örneği, birçok geleneğe göre Tarihin başlangıcını ve sonunu betimleyen Altın Çağ mitinde bulunmaktadır. Bu saygın miti Marx, Yahudi-Hıristiyan mesihi ideolojisiyle zenginleştirdi: Bir taraftan proletaryaya atfettiği peygamberane rol ve soteriolojik işlev, diğer taraftan Mesih İsa ile Deccal arasında olan ve birincinin nihai zaferiyle sonuçlanan kıyamet çatışması ile kolaylıkla yakınlaştırılabilecek olan İyi ile Kötü arasındaki nihai mücadele. Hatta Marx'ın Tarihin mutlak sonuna ilişkin Yahudi-Hıristiyan eskatolojik beklentisini kendi hesabına geçirmesi de anlamlıdır. O, tarihin gerilimlerinin insanlık hâlinin özünde var olduğu için hiçbir zaman tamamen yok edilemeyeceğini savunan (örneğin Croce ve Ortega y Gasset gibi) diğer tarihselci filozoflardan ayrılmaktadır.²²

Eliade, Marksizmi, Hegel'den sonra ortaya çıkan Tarihselcilik ve Varoluşçuluk gibi akımlar arasında değerlendirmektedir.²³ Bun-

²¹ Bu pasaj ilk önce Eliade'ın "Les mythes du monde moderne" [Modern Dünyanın Mitleri] (*La Nouvelle Revue Française*, 1 (1953), s. 440-458) yazısında yer almaktadır. Daha sonra Eliade, bu yazıyı *Mythes, rêves et mystères* adlı kitabının ilk bölümü olarak aynı başlıkla yayımlanmıştır. Aynı yıl yayımlanan *Le sacré et le profane* adlı eserinin son bölümünün "sacré et le profane dans le monde moderne" başlıklı son alt bölümünde bu pasaj yeniden kullanılmıştır. 1963 yılında *Diogène* dergisinde çıkan "Survivances et camouflage des mythes" (s. 3-27) başlıklı makalesinde Eliade'ın bu pasajı bir kez daha kullandığı görülmektedir. *Diogène* dergisinde çıkan bu yazı, aynı yıl yayımlanan *Aspects du mythe* (Gallimard, Paris 1963) adlı kitabın son bölümü olarak (IX. Bölüm: s. 200-248) aynı başlıklı yayımlanmıştır.

²² Mircea Eliade, *Le sacré et le profane*, Gallimard, Paris 1965, s. 175-176; Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 24-25; Eliade, *Aspects du mythe*, s. 225-226.

²³ Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, s. 11-12.

ların ortak özelliği tarihi olayı “kendinden” ve “kendisi için” değerlendirmesidir.²⁴ Diğer bir ifadeyle bu düşünce sistemleri, tarihi tasfiye ederek onda hiçbir aşkın anlam bırakmamıştır. Marksizm, tarih boyunca çekilen ıstırapları, zulümleri, baskıları, sürgünleri, rezaletleri ve vahşetleri nasıl izah edecek diyen Eliade bu tür materyalist felsefelerin tarihi ve dolayısıyla da insanı kendilerine indirgeyerek anlamsız hâle getirmekle ve son tahlilde de insanı karamsar ve mutsuz bir duruma düşürdüğü için eleştirmektedir. Ancak yukarıdaki pasajda vurgulandığı üzere Eliade, Marksizmi diğer tarihselci felsefelerden ayrı görmektedir. Zira her şeye rağmen Marksizm, tarihe bir anlam yüklemektedir. Marksist felsefenin nihai amacı tarihi hadiselerin doğurduğu dehşeti ortadan kaldırarak insanı “selamete” kavuşturmaktır. Bu felsefeye göre tarihin sonunda bir Altın Çağ bulunmaktadır.²⁵

Marx’a göre insanlık tarihinin başından beri süregelen tüm gerilimlere ve çatışmalara gelecekteki sınıfsız toplum son verecektir. Bu Altın Çağ, proletaryanın nihai zaferi ile ortaya çıkacaktır. Dünya bir tür Cennete dönüşecektir. İnsanlar hür olacak ve açık çekmeyecektir.²⁶ Proletaryaya soteriolojik bir görev yükleyen Eliade, bu durumu dini sistemlerdeki mitik düşünceyle karşılaştırarak sözünü ettiğimiz benzerlikleri görmektedir. Daha da önemlisi Eliade, bu Marksist düşüncenin Yahudi-Hıristiyan teolojisinden kaynaklandığını düşünmektedir.²⁷

Hatıra defterine yazdığı notlarda Eliade’ın Marksist düşünceyi daha açık ve sert biçimde eleştirdiği görülmektedir. Eliade’a göre her ne kadar bu düşünce kendine göre bir soterioloji oluşturmuş olsa bu da insanın varoluşsal krizine çözüm sunmamaktadır. Zira Marksistlerin gelecekteki Cennetleri, bu geleceğe ulaşamayanlar için bir anlam ifade etmeyecektir.²⁸ Bu Cennet dünyada ve hayatta olanlar için gerçekleşecektir. Gerçekleşirse tabii. Dolayısıyla

²⁴ Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, s. 165.

²⁵ Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, s. 167-168.

²⁶ Mircea Eliade, *Méhistophélès et l'androgynie*, Gallimard, Paris 1962, s. 226-227.

²⁷ Eliade, *Fragments d'un journal I*, s. 180.

²⁸ Eliade, *Fragments d'un journal I*, s. 304.

Marksist felsefe ölüm karşısında diğer tarihselci felsefeler gibi sessiz kalmaktadır. Dini sistemlerin eskatolojik tasavvurları ise tam da bu probleme cevap sunmaktadır. Dolayısıyla Marksist eskatolojinin sahte (pseudo) bir eskatoloji olduğunu söylemek mümkündür. Sonuçta Eliade, bu sistemin bir aldatmacadan ibaret olduğunu ve modern insanın varoluşsal bunalımına çare olmadığını ima etmektedir.²⁹ 6 Ocak 1960 tarihli notta Eliade, bu düşüncelerini açık ve net olarak şu şekilde ifade etmektedir:

Marksizmin ve tarihin materyalist yorumunun insanın son sınavı olması mümkündür. Sınav, yani kaybolma riski. Tarih öncesinde birçok defa kaybolmakla yüz yüze geldiği gibi. Ya da bugün termo-nükleer silahlar yüzünden yok olma tehlikesi taşıdığı gibi. “Materyalist” ya da “Marksist” biçimde düşünmek, insanın en baştaki eğiliminden vazgeçmek anlamına gelir. Dolayısıyla da insan olarak yok olmak anlamına gelir.³⁰

Eliade, aslında sahte bir kurtuluş vadeden bir sistemin peşinden nasıl bir takım insanların gittiğini sorgulamaktadır. Eliade, insanı maddeye indirgeyerek onu manevi boyuttan bırakmanın insanı insan yapan şeyi yok etmek anlamına geldiğine dikkat çekmektedir. Zira insan, inanan bir varlıktır. İnsanın *homo religiosus* olması, Eliade’ın din bilimi çalışmalarının üzerine kurulduğu temel postülatlardan biridir. Birçoklarının zannettiğinin aksine Eliade, insanı diğer canlılardan üstün kılan şeyin akıl değil, inanma yetisi olduğuna inanmaktadır. Modern insanın yaşadığı manevi krize insanın inanç boyutunu reddeden ideolojilerin sebep olduğu için bunların bu probleme çare olmadığını belirtmekle yetinmeyen Eliade, bu meselenin halli yönünde “Batılılara başka dünyalara doğru pencereler açmaya çalışmaktadır”.³¹ “Marx, dünyayı açıklamak değil, değiştirmek istiyordu. Metafizik karşıtı olan Buddha, ne Dünyanın kökeni veya izahı ne de insanlık hâli ile ilgi-

²⁹ “Modern insan” tabiriyle Eliade, kendisini sırf tarihin bir ürünü olarak gören yani Tarihselciliği, Marksizmi veya Varoluşçuluğu benimseyen insandır (Eliade, *Le mythe de l'éternel retour*, s. 175, dip. 8)

³⁰ Eliade, *Fragments d'un journal I*, s. 318.

³¹ Eliade, *Fragments d'un journal I*, s. 414.

lenmiştir. “Dünyanın değişmesi”ni insanlık hâlinin kökten değişmesi olarak kabul eden Marx gibi o da dünyayı değiştirmek istiyordu”.³² Budda ve Marx hakkında yazdığı bu satırlar Eliade’ın kendi hermenötik projesi için de geçerlidir. Hint düşüncesinde gerçek olmayan bu dünyanın gerçek zannedilmesi *maya* kavramı ile ifade edilmektedir. *Mayanın* sebebi cehalettir. Dolayısıyla *maya*-dan kurtulmanın yolu bilgiden geçmektedir.³³ Eliade’ın analizlerine göre diğer materyalist felsefeler gibi Marksizm de bir *mayadan* ibarettir. O hâlde bu yanıltıcı durumdan kurtulmak için insanların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Ancak bu bilgi alelade bir bilgi türü değil, metafizik nitelikte bir bilgidir. Eliade’ın modern insana açtığı pencerelerden bu bilgi girecektir. Onun hermenötiğinin nihai amacı insanı metafizik bilgi aracılığıyla dönüştürmektir. Eliade, bunu kültürel dönüşüm diye de nitelendirmektedir. Kültürel dönüşümün nasıl siyasi değişime yol açacağı bu noktada apaçık anlaşılmaktadır.

Eliade’ın Marksizm ile dini düşünce arasında paralellik kurması, her ikisinde de bir tür cennet tasavvuruna sahip olmasından dolayıdır. Eliade’ın bu hareket tarzını benimseyerek bu yazının başında vatanın Cennet ile özdeşleştirildiğini ve dolayısıyla da vatan özleminin Cennet özlemine benzetildiğini ifade etmiştik. Hem bir dinler tarihçisi olan hem de Ortodoks Hıristiyan bir kültürde yetişen Eliade din bilimi çalışmalarında “Cennet özlemi”ni insanın, özellikle de *homo religiosus* diye tabir ettiği dindar insanın temel özelliklerinden biri olarak görmektedir. Eliade, başlangıçtaki Cennet mitinin evrensel bir karakter arz ettiğini savunmakta ve bu tezini desteklemek amacıyla Hint ve İran dinlerinde, Yahudilikte ve Yunan-Latin geleneklerinde ve hatta yamyamlarda dahi bu mitin izlerini gösteren örnekler sunmaktadır.³⁴ Bu mitler, belli bir

³² Eliade, *Fragments d’un journal I*, s. 444.

³³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mircea Eliade; *Techniques du Yoga*, Gallimard, Paris 1975, s. 38-40 vd.; Mircea Eliade; *Patanjali et le yoga*, Éditions du Seuil, Paris 1962, s. 17-21.

³⁴ Mircea Eliade, *Le mythe de l’éternel retour. Archétypes et répétitions*, Nouvelle édition revue et augmentée, Gallimard, Paris 1969, s. 141 ; Mircea Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, Gallimard, Paris 1957, s. 44, 78. Ayrıca bkz. Mircea Eliade, *Images et symboles*, Gallimard, Paris 1952, s. 208, 221.

mitik olay (ritüel bir hata) sonucunda gökyüzünün birden yeryüzünden ayrıldığını, ağaç ya da sarmaşanın kesildiğini, tepesi gökyüzüne değen dağın düzleştiğini anlatmaktadır. Eliade, mitlerin dile getirdiği bu hatayı, Yahudi-Hıristiyan geleneğindeki Âdem ve Havva'nın Cennetten atılmasını ifade etmek için kullanılan "düşüş" (la chute) kavramıyla ifade etmektedir.³⁵ Başlangıçtaki cennetvari hayatın yitirilmesini sembolize eden bu düşüş sonucunda insan *bugünkü insanlık hâlini* karakterize eden ölümlülük, ıstırap çekme durumuna gelmiştir.

Eliade'a göre insan bir an için de olsa mitin anlattığı o duruma yeniden gelme ihtiyacını hissetmektedir.³⁶ Çünkü "Cennet özlemi", varlığının bütünüyle kutsala katılmak istediği hâlde bu bütünlüğün aslında sadece görünürde olduğunu ve gerçekte bizzat varlığının bir kopuş sonucunda oluştuğunu keşfeden insanın derin arzularıyla ilişkilidir."³⁷ Eliade'a göre Cennet özlemi, insanın Kozmos içerisindeki belirli bir durumunu yansıtmaktadır. Bu özelem, monoteist dinler açısından bakıldığında ilk insanın işlediği asli günah/hata sonucunda meydana gelen "düşüş"ünden (la chute), yani Cennetten atılmasından önceki durumuna yeniden kavuşma özlemidir.³⁸ Düşüşten önceki dönemi Eliade, *Hayal Zamanı* (le Temps du Rêve) diye nitelendirmektedir.³⁹

Eliade'ın bu düşüncelerini geliştirmesinde özellikle Freud ve Jung'un Psikanaliz alanında yaptıkları keşifler önemli bir rol oynamıştır. Bilinçaltının keşfi, Eliade'a insanın sembolik ve mitik ve dolayısıyla da dini yönüne ilişkin düşüncelerini sağlam bir teorik zemine oturtmasını sağlamıştır.

Psikanalizi Eliade nazarında diğer beşeri disiplinlerden ayrıcalıklı kılan en önemli noktalardan biri, bu disiplinin insanın başlangıcına ilişkin yaklaşımıyla alakalıdır. Zira diğer beşeri bilimler

³⁵ Mircea Eliade, *Méhistophélès et l'androgynie*, Gallimard, Paris 1962, s. 243.

³⁶ Mircea Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Payot, Paris 1949, s. 355-356.

³⁷ Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 125.

³⁸ Eliade, *Traité d'histoire des religions*, s. 322.

³⁹ Mircea Eliade, *Religion australiennes*, 2nd Ed., Payot & Rivages, Paris 1998, s. 75;

Mircea Eliade, *Initiation, rites, sociétés secrètes*, Gallimard, Paris 1959, s. 55.

insanın başlangıcının/bidayetinin/aslının kusurlu olduğunu ve bu durumun evrimle düzeldiğini iddia ederken Psikanaliz, her insanın bidayetinin mutluluk dolu ve bir tür Cennetten oluştuğunu savunmaktadır. Psikanalize göre insanın bidyeti, gerçek başlangıcı, ilk çocukluk çağıdır. Bu çağda çocuk cennetvari mitik bir zaman içerisinde yani hayal zamanında yaşamaktadır.⁴⁰ Tıpkı insanlığın Cennette başladığı gibi bireyin başlangıcını oluşturan çocukluk tecrübesi de vatanda yaşanmaktadır. İnsanlığın ceza olarak Cennetten atılarak dünyaya sürgüne gönderilmesine paralel olarak suç işleyen ya da suçlu görülen birey de vatanından uzaklaştırılmaktadır. Dolayısıyla sürgün, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki düşüş olayına tekabül etmektedir. Sürgündeki insanın tecrübesi de dünyaya atılan insanın tecrübesine benzemektedir. Zira nasıl ki *homo religiosus*, insanlığın başlangıcındaki mutluluk anına yani cennetvari duruma yeniden dönmek istiyor ve bunun özlemini çekiyorsa sürgündeki birey de üzerinde çocukluk yıllarının geçtiği o topraklara ve o mutlu günlere, o hayal zamanına yeniden kavuşmak arzusuyla vatan hasreti çekmektedir. Eliade'ın din bilimi çalışmaları incelendiğinde başlangıç olgusunun çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere insanlığın ve kâinatın başlangıcını izah eden anlatıya kozmoloji adı verilmektedir. Az önce ifade edildiği gibi tüm dini sistemler insanın bugünkü hâle başlangıçta birtakım hadiselerin vuku bulması sonucunda geldiğini bildirmektedir. Eliade'a göre kozmogonik mitler, insanlık hâlini yani insanın nereden geldiğini, niçin var olduğunu, nereye gideceğini, kısaca varoluşun anlamını sunmaktadır. Kozmogonik mitin diğer bir özelliği de zaman ve mekânı birleştirmesidir.⁴¹ Aslında zaman ve mekânın bu ilişkisi günlük hayatta her insanın yaşadığı bir tecrübe türüdür. Nitekim Eliade da kendi hayatından bir örnek sunarak mekânın ve zamanın nasıl bir ilişki içerisinde bulunduğu hususuna açıklık kazındırmaktadır. O, Venedik'e her gittiğinde buraya ilk seyahat ettiği zamanı yeniden yaşadığını dile getirmektedir. Dolayısıyla mekân bütün geçmişi kendinde barın-

⁴⁰ Eliade, *Aspects du mythe*, s. 100-101. Ayrıca bkz. Eliade, *Mythes, rêves et mystères*, s. 57.

⁴¹ Eliade, *Fragments d'un journal I*, s. 500.

dırmakta ve insanın o geçmişi yeniden keşfetmesini ya da diğer bir ifadeyle o geçmişe yeniden dönmesini mümkün kılmaktadır. Böylece mekân, insanı yıllar öncesine götürerek ona geçmişe doğru bir yolculuk yaptırmaktadır.⁴² Böylece her ne kadar mekân ve zaman iki farklı boyutu temsil etseler de bu iki boyutun kesiştiği noktalar bulunmaktadır. İnsanın zaman içerisinde gerçekleşen hayat tecrübesi ile bu tecrübenin gerçekleştiği fiziki ortam bütünleşmektedir. Diğer bir ifadeyle tarihi tecrübenin zamansal boyutu ile mekânsal boyutu arasında sembolik bir ilişki meydana gelmektedir.⁴³ Belirli bir mekân, insanı o mekânda gerçekleşmiş olan olaya götürdüğü gibi vatan da insanı bir hayat kesitine, bütün bir maziye nakletmektedir. “Ben” dediğimiz şeyin insanın o güne kadar geçirmiş olduğu hayat tecrübelerinin toplamından meydana geldiği düşünüldüğünde ve sürgün anına kadar bu olayların zamansal boyutu mekânsal boyutu oluşturan vatan ile bütünleştiği dikkate alındığında o zaman vatanın “ben”in bir parçası olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Düşüş olayından sonra başlangıçtaki bütünlüğün bölündüğü gibi sürgün de “ben”in bütünlüğünü bölmektedir. Dolayısıyla tüm arzusu başlangıçtaki bütünlüğe yeniden kavuşmak olan *homo religiosus* gibi sürgündeki kişi de benliğinin bütünlüğünü muhafaza etmeye çalışmaktadır.

Chicago’da bulunduğu yıllarda Eliade, Romanya ve Doğu Avrupa’daki kozmogonik mitler, Dragos Voda, Miorita masalı ve Rumen dini folkloru üzerinde yazılar yazmaya devam etmiştir. Bu yazılar *De Zalmoxis à Gengis Khan* adlı kitapta toplanarak 1970 yılında yayımlanmıştır. Eliade, sonraları Rumen manevi geleneklerini periyodik olarak incelemesinin ABD’deki kültürel pota içerisinde bir bakıma kendi benliğini koruma yolu olduğunu fark ettiğini bildirmektedir.⁴⁴ Sürgünde Eliade, kendi benliğini kaybetmemek

⁴² Eliade, *Ordeal by Labyrinth*, s. 101.

⁴³ Tarihi mekânların kendi fiziksel boyutlarına indirgenemeyeceğini ve bunların insanı ilişkili buldukları tarihi olaylara götürdüklerini ifade eden Burhanettin Tatar da mekân ve zaman boyutu arasındaki ilişkiye tarihsel mekânlar bağlamında dikkat çekmektedir. Bkz. Burhanettin Tatar, “Tarihsel Mekân Fenomenolojisi: Bir Giriş Denemesi”, *Milel ve Nihal*, Cilt 4, Sayı 3 (Eylül-Aralık 2007), s. 19-29.

⁴⁴ Eliade, *Les moissons du solstice*, s. 226.

için Rumen folkloru ve dini geleneği ile ilgili yazılar yazmaya devam ettiği gibi daha önce ifade edildiği üzere günceleri yanında roman, hikâye vb. türü edebi çalışmalarını da anadilinde yazmaya devam etmiş, eşi Christinel ile Rumence konuşmuştur.⁴⁵ Bu noktada “Sürgün için vatan, konuşmaya devam ettiği ana dildir” ifadesinin anlamı daha iyi anlaşılmalıdır. Sürgünün uzaklaştırıldığı vatanını fiziki olarak tek bir boyutta tecrübe edebilmektedir; o da dildir.

Dil insana benliğini yani kim olduğunu hatırlatmaktadır. Eski Yunancada hatırlatmak anlamında *anamnesis* fiili kullanılmaktadır. Eliade, hermenötik teorisini izah ederken Platon’un *anamnesis* kuramına atıfta bulunmaktadır. Platon’a göre öğrenmek, hatırlamaktan ibarettir. “Fiziki nesnelere ruhun kendine dönerek bir tür “geriye dönüş”le kendini yeniden keşfetmeye ve dünya ötesi durumdayken sahip olduğu bilgiye yeniden kavuşmayı sağlamaktadır.”⁴⁶ Buna benzer şekilde dil bir tür geriye dönüşle insanın sürgün öncesinde sahip olduğu benliğe kavuşmasını sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle dil, kişinin vatanı ile arasındaki ilişkiyi canlı tutmakta, gözden irak olanın gönülden de irak olmasına engel olmaktadır. Vatanı kısaca “kişinin ait olduğu yer” şeklinde tanımlarsak, dilin sürgündeki insana ait olduğu yerde olmadığını hatırlattığını görürüz. Dil, sürgüne sürekli olarak şu mesajı vermektedir: “Sen buraların insanı değilsin!”.

Kişinin ait olduğu yerden ayrın düşmesi hiç kuşkusuz bir üzüntü ve ıstırap kaynağıdır. Bu ıstırap da *homo religiosus*un ıstırapına benzemektedir. Zira daha önce ifade ettiğimiz gibi *homo religiosus* da bidayetteki kopuş/düşüş sonucunda ait olduğu yerden uzaklaştırılmış ve dünyaya sürgüne gönderilmiştir. Sonuçta *homo religiosus* bir sürgündür. Fakat o, kaybettiği bidayetteki bu hâle nihayette yeniden kavuşma ümidi ve beklentisiyle yaşamaktadır. *Homo religiosus*, hayatı dizi geçiş (initiation) sınavı olarak gördüğü için⁴⁷ ümidini yitirmemekte ve hayatı bir boşluktan veya bir saç-

⁴⁵ Eliade, *Ordeal by Labyrinth*, s. 181.

⁴⁶ Eliade, *Occultisme, sorcellerie et modes culturelles*, s. 12.

⁴⁷ Eliade, *Ordeal by Labyrinth*, s. 89.

malıktan ibaret görmemektedir. Eliade, sürgünün de bir tür sınav olarak algılanması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü bu şekilde bir anlam kazanan sürgün hadisesi, Ovid'in yaptığı gibi bir kayıp değil en az geçmişteki kadar mutlu bir geleceği elde etmenin bir aracı hâline gelmektedir.



Mircea Eliade's Making Sense of Exile

Citation/©: Adıbelli, Ramazan, (2008). Mircea Eliade's Making Sense of Exile, MİLEL VE NİHAL, 5 (3), 239-256.

Abstract: Throughout history, many communities have been driven from the lands in which they had been living and have spread out all over the world. Alongside these collective exiles History has witnessed many cases of individual exiles. In each case one sees a community or a person being chased away from his homeland as a consequence of a penalty. A lot of surveys have examined the historical, political, sociological and ideological aspects of these kinds of exiles. This essay tries to analyze the exile experience of Mircea Eliade, one of the 20 century's most important historians of religions by grounding on his own historical-religious analyses. Although investigation of exile experience from a historical, sociological, political, etc... view explains this fact from a different angle these approaches do not give any idea with regard to what it means to be an exiled. Therefore the analysis device used here is the phenomenological approach. This approach enables us to understand the person experiencing exile from his own perspective and not only as an observer from the outside.

Key Words: Mircea Eliade, Exile, Homo Religiosus, Hermeneutics, Anamnesis

